

THE IMAGE OF GOD IN BYZANTINE CAPPADOCIA

AN INVESTIGATION OF ITS RELATION TO DIVINE AND HUMAN IN FOURTH-CENTURY CAPPADOCIAN THINKING

Anne Karahan

Research Fellow at Swedish Research Institute in Istanbul, 2009-2012, with funding from
Riksbankens Jubileumsfond (The Bank of Sweden Tercentenary Foundation)

FINAL REPORT

English Summary

The project had two aims. The first, explore the relation between divine and human in the patristicism (the theology or mode of thought of the church fathers) of the Eastern Church. The second, based on this knowledge, map out how Byzantine holy images, from the Iconoclasm to the Latin Empire, manifest both God's transcendence (incomprehensible divinity) and God's immanence (comprehensible humanity). How is "God is" (God's inexplicable ontology) versus "God acts" (God's visibility in the world) identified in Byzantine holy images? To explore presumptive religious evidence for the specificity of Byzantine aesthetics, I started out from a study of dogmatic praxis.

My hypothesis was that Patristics, the ideological core of Byzantine culture, had originated the specificity of Byzantine aesthetics. Patristicism and orthodox tradition shaped the aesthetics, so that image didactics answered to "right/true belief" (*orthodoxia*). An intermediate hypothesis was

that the specificity of Byzantine aesthetics enabled paradoxical manifestation of God's incomprehensible divinity, in line with the Fathers' apophatic theology.

Major Results of Project

Results show that the exegesis of the Fathers formed the basis of orthodox authorization of holy images, but also the specificity of Byzantine aesthetics. Dogmatic causality prevails between ideology, aesthetics, and image. Byzantine aesthetics is a kind of ideologically based patristic semiotics socio-historically interwoven with the idea of Byzantium as the chosen kingdom of God.

Orthodox faith proclaims that holy images prove the Incarnation, the cause of salvation, resurrection, and eternal life. The Trinity, though, is understood as uncircumscribed (*aperigraphos*), beyond human comprehension. Solely the image of God is comprehensible. All church fathers repudiate materialization of God's incomprehensible is. Yet, from a patristic perspective, "God is" and "God acts" is one single reality. God is *moneros*. God's is and God's visibility in the God-Man is one existence. Research results verify that this belief concurs with the specificity of Byzantine aesthetics.

My mapping of the relation between divine and human in the image of God in Byzantine Cappadocia is based on a dogmatic hermeneutic analysis of God's tri-unity, Christology, cosmology, and the Virgin Mary as Theotokos (God-bearing) in orthodox tradition and exegetic texts by the fourth-century Cappadocian fathers Basil of Caesarea, Gregory Nazianzen, and Gregory of Nyssa. Via an empirical basis of Cappadocian thinking, I have explored how Byzantine mural paintings in the Cappadocian churches at Göreme (Turkey), in particular Karanlık, Çarıklı, Elmalı, Tokalı, El Nazar, Aynalı, Haçlı (Güllü dere), manifest interaction between God's incomprehensible divinity and God's comprehensible humanity. My methodological combination of written doctrine and painted didactics has verified that Byzantine aesthetics in dogmatic conformity with *orthodoxia* "true/right belief, the tradition" recognizes God's united twofold reality.

Dogmatically, a holy image identifies both God's comprehensibility and incomprehensibility, as orthodox faith affirms that the Trinity, Father, Son, and Holy Spirit, and God in flesh is one and the same unique God. In line with how patristicism identifies the two natures of Christ as being without confusion (*asygchytos*), without change (*atreptos*), undividedly (*adiairetos*), inseparably (*achoristos*), interaction of human and divine in an image verifies that God exists both within and beyond interval (*diastema*). A holy image is similar to a cataphatic ladder, where the acts of God interact with didactic meta-images of God's is (see Anne Karahan, "The Image of God in Byzantine Cappadocia and the Issue of Supreme Transcendence", *Studia Patristica* LIV (2012) (forthcoming, see also below Bibliography).

Metonymically, meta-images non-explain the divinity, analogous to how the three Cappadocians apophatically non-explain God's is. My notion "meta-image" refers to omnipresent aspects such as light and brilliance, tri-partitions, circles, crosses, and borders that non-manifest the presence of God's is within the narration of the holy drama and the portraits of the saints. The meta-image is a kind of metonym, paradoxical image, or didactic sign for God's incomprehensible essence. In liturgical rites and tectonic space, these apophaticisms interacted with immaterialized "non-temporalized" bodies and forms in the narration of the holy drama and the saints as well as displaced perspectives, in line with the one-God concept creating unanimity. Based on patristicism, the project provides new prerequisites for knowledge of why the belief in the indivisibility of God could not be disregarded in either word or image. Non-explanations and explanations – God's is and Christ the image of God – identify one divine truth.

A subtle example is the *crux gemmata* motif at Tokalı kilise. Light and brilliance of gems, yellow-golden color, and pearls interact with not only rays of light and white and yellow-golden circular forms (God is), but also a small black cross (the Cross Death) in the centre of the gemmed cross. Hereby, the holy drama is identified within the divine sphere. Ideological interpenetration (*perichoresis*) of Incarnation and God's is recognizes the mystery of Grace. The gemmed cross (Christ's Resurrection/eternal life) reflects as well the idea of double significance; the Cross Death grants everyone eternal life in the Light/God's kingdom. As a paradox, meta-images such as light and brilliance non-categorize that Christ/Logos is God's is. Intercommunion of figurative concretion (narration/saint portraits/props) and apophatic abstractions reflects orthodox faith in the joint action (*synergeia*) of God's affirmative reality in the economy of salvation and God's non-categorizable is.

Borders and patterns are yet another kind of characteristic Byzantine meta-image for God's inexplicable and uncircumscribed is. Like circular forms, brilliance, and light, they have either beginning or end. Further apophatic aspects are rescinded gravitation, inverted and displaced perspectives.

My research results verify that if we analyze Byzantine aesthetics from a religious point of view, prerequisites for lifelike perspectives and corporeality change. Gregory of Nyssa emphasized that the image of God within every human being extricates her from the corruptibility of created nature, that which separates her from God, while Basil of Caesarea underscored that everything created is corruptible; beauty refers that which direct us to God (see Anne Karahan, "Beauty in the Eyes of God. Byzantine Aesthetics and Basil of Caesarea", in *Byzantion. Revue Internationale des Études Byzantines* 82 (2012):165-212). Beauty is spiritual, not physical. The intelligible has value as far as it serves spiritual progress. Temporal corporeality implies corruption, while dissociation from it accords with the belief in communion of Logos and eikon in one orthodox eternal existence. According to *he orthodoxia*, God's triune is, Father, Son, and Holy Spirit, is eternal, while the God-Man is eternal in divinity, yet circumscribed in flesh. However, God is unity, not multiplicity.

The non-temporal pictorial language exposes belief in God's twofold existence and the transcended reality of the holy drama. To achieve eternal life, orthodox faith insists on imitation of the saints' lives. In this mimetic sense, corruptible beauty is also inadequate. Instructive proofs are the stylites and the dendrites, saints who reach God by ignoring their corporeal needs. The project has showed that dogma and function underlie the non-temporal corporeality of Byzantine aesthetics. Orthodox religious prerequisites thus separate Byzantine aesthetics from not only the idealization during Greek and Roman Antiquity of mortal youths (Diskobolos, Antinous), goddesses (Aphrodite) and gods (Apollo), but also realistic Roman portraits, and the worldly Virgin Mary during the Renaissance. Orthodox didactics and purposes of holy images could neither concur with Michelangelo's herculean Sibyls or Botticelli's enchanting Venus.

In contrast to fascination for youthful beauty and physical strength, velvet-like skin, stunning locks of hair and complicated kinetics in images from the Antiquity, Byzantine holy images reveal an immaterialized two-dimensional world that connects the intelligible world to that beyond. Beautiful corporeality relate to that which is worth contemplating, worshipping, and imitating. The image of God in Byzantine Cappadocia identifies didactics on God and holy acts that lead to eternal life.

PRESENTATIONS OF PROJECT RESULTS (for extended information, see below after report in Swedish)

Project results have been presented in: 3 published articles; 6 published abstracts; 8 forthcoming articles (2013); 8 international conference papers (Norsk Laererakademi, Bergen; Oslo University; Lund University; Swedish Research Institute in Istanbul; Åbo Akademi University; Oxford

University; Sofia University; Stockholm University); 1 national conference paper (Uppsala University); 2 international guest lectures (Aarhus University; Finnish Institute at Athens, cancelled due to sickness, will be published as an article); 3 national guest lectures (Uppsala University; Collegium Patristicum Lundense; Stockholm University); 1 seminar (The Newman Institute, Uppsala); 1 talk (Swedish Research Institute in Istanbul, Stockholm); 1 round table (KVHAA, Stockholm).

Svenska

Projektet hade två syften. Det första, att utforska relationen gudomligt – mänskligt i östkristen patristisk tradition (patristik, vetenskapen om kyrkofäderna och deras texter). Det andra, att på basis av denna kunskap kartlägga hur bysantinsk bildvärld, från ikonoklasmen till det Latinska kejsardömet socialt viktiga mellanspel, didaktiskt skildrar Guds transcendens (gudomlighet, immaterialitet, osynlighet), respektive Guds immanens (mänsklighet, materialitet, synlighet). Frågan som jag ställde var hur man i bild identifierar att "Gud är" (inte vad Gud är) respektive att "Gud handlar"? Det första åsyftar det obegränsade, oförklarligt gudomliga (transcendens), det andra relationen gudomligt – mänskligt i Kristus, Guds närvaro i den synliga världen (immanens). Min utgångspunkt var att först kartlägga dogmatisk praxis för att sedan kunna utforska rimliga bevekelsegrunder för den bysantinska estetikens specificitet.

Kyrkofädernas ortodoxa förklaringsmodeller och reflektioner kring Guds immaterialitet respektive materialitet var de facto religiösa axiom i Bysans. Mot bakgrund av detta var min bärande hypotes att patristiken, som även var grundvalen för Bysans enhetskultur, låg till grund för Bysans karaktäristiska religiösa bildestetik. Estetiken styrdes av patristik och ortodox tradition, så att bilderna didaktiskt återspeglade "den sanna/rätta tron" (*orthodoxia*). Och, i enlighet med *orthodoxia* var Guds treeniga varande, Fader, Son, och Helige Ande, att betrakta som obegränsat och obegripligt, medan Gud-Människan, Guds bild född av Theotokos, sågs som begriplig och begränsad i kött, dock ej i gudomlighet. Men, enligt ortodox tro så är Gud enhet, inte mångfald, aldrig bara mänsklig, eller bara gudomlig. En central delhypotes var att Bysans artegna estetik möjliggjorde paradoxal manifestering av Guds immaterialitet, i linje med kyrkofädernas apofatiska teologi (eg. teologi bortom ord, negativ teologi) utan att kategorisera Gud.

Mina forskningsobjekt var bysantinskt muralmåleri i Kappadokien, Turkiet, från ikonoklasmen till och med den mellanbysantinska eran. Fokus låg på bildmaterial i kyrkorna i Göreme, främst Karanlık kilise, Çarıklı kilise, Elmalı kilise, Tokalı kilise, El Nazar kilise, Aynalı kilise, samt därtill Haçlı kilise (Güllü dere).

Undersökningen av relationen gudomligt – mänskligt i bilden av Gud i det bysantinska Kappadokien baserade sig på en integrerad dogmatisk analys av Guds treenighet, kristologi, kosmologi, samt läran om Jungfru Maria som Theotokos (Gudföderska), i ortodox tradition och exegetiska texter av 300-talets kappadokiska kyrkofäder Basileios av Caesarea, Gregorios Nazianzen, samt Gregorios av Nyssa. Fädernas tänkande tillämpades för att fastställa, så konkret som möjligt, hur bysantinsk bildvärld manifesterar interaktion mellan Guds ofattbara ontologi och Guds fattbara jordiska handlingar. Fokus låg på användning av färg, form, rörelse, balans, ljus, lyster, relationen rum – bild, samt narration.

Tredimensionalitet var en problematisk aspekt för den tidiga kyrkan, eftersom denna preferens hade präglat den antika icke-kristna, polyteistiska bildvärlden. Därtill stred denna längd-, bredd-, djupverkan mot det judiska arvet. En östkristen, vedertaget betecknad "bysantinsk" bildtradition utvecklades som arbetade med två dimensioner, och som därmed knöt an till den dualitet som

präglar den kristna tanken om relationen Gud – människa. Ortodox dogmatisk legitimering av heliga bilder kom senare under sju- och åttahundratalsens bysantinska ikonoklasm att just bygga på att Kristus sågs som både sann människa och sann Gud [se nedan Bibliografi, Anne Karahan, "Byzantine Iconoclasm: Ideology and Quest for Power", i *Iconoclasm from Antiquity to the Present Day* (kommande)].

De för bysantinsk ikonografi och estetik mest inflytelserika religiösa dogmerna blev läran om Theotokos, fastställd vid konciliet i Ephesos 431, och läran om Kristi två naturer, fastställd vid konciliet i Chalcedon 451. Utifrån dessa koncilieskrivningar och den teologi som låg bakom (läs kappadokisk) erhöll heliga bilder en central roll i den bysantinska östkyrkans religiösa liv. Under sju- och åttahundratalsens bysantinska ikonoklasm brukades dock de kappadokiska fädernas förklaringsmodeller för gudsverkligheten ofta mycket kreativt. Bilder av Kristus kom att betraktas som bevis för det ortodoxa riktiga i att i bild framställa såväl Kristus, bilden av Gud, som även Theotokos och övriga helgon. Detta var dock inte det som Kappadokierna åsyftat då de kallade den människoblivne Jesus Kristus för *eikon tou theou* (bilden av Gud).

Som ett resultat av den bysantinska bildstridens polemiska diskussioner kom bilder av Kristus, Jungfru Maria, och helgonen att betraktas som religiösa verktyg till hjälp för de troende att imitera den fulländade Gud-Människan och helgonen. Bilder av Kristus inte bara bevisade inkarnationen, utan de sågs också som en förutsättning för människornas frälsning. Att motsätta sig heliga bilder likställdes med att upphäva människans möjlighet till frälsning och uppståndelse, det vill säga döden var slutgiltig och tron på det eviga livet upphävt. Den heliga bilden utgjorde därtill en fysisk manifestation, genom vilken den troende ansågs kunna kommunicera med Gud och gudsverkligheten.

Teoretiskt anslöt sig projektet till en hermeneutisk komparativ analysmetod. Bilden av Gud och gudsverkligheten i det kappadokiska bildmaterialet från 700/800-talen till och med mellanbysantinsk tid utforskades mot bakgrund av kappadokisk 300-tals exegetik (Basileios av Caesarea, Gregorios Nazianzen, Gregorios av Nyssa), samt ortodox tradition. Via en empirisk bas av kappadokiskt tänkande kring gudomligt – mänskligt, oskapat – skapat utforskade projektet bysantinsk estetik utifrån religiös kontext och relationen idé, estetik, helig bild. Att fokus låg på kappadokiskt tänkande kring Guds treenighet, kristologi och Jungfru Maria som Theotokos var grundläggande eftersom de tre Kappadokierna var först med att: (1) utforma nödvändiga distinktioner i treenighetsteologin; (2) identifiera Kristus som sann Gud och sann människa, Kristus begränsas ej av tid och rum, utan existerar bortom intervall, bortom allt skapat som av nödvändighet identifieras mellan två händelser (diastema); samt, (3) benämna jungfru Maria "theotokos". Gregorios Nazianzen verkade för att titeln blev till ett ortodoxa axiom (*Epistula* 101, *Patrologia Graeca* 37.1770).

Kyrkofädernas exegetik genomsyrade det bysantinska imperiets enhetskultur. Deras förklaringsmodeller betraktades som "Sanningen" om Gud och den skapade världen [se nedan Bibliografi, Anne Karahan, "Bysantinsk estetik. Ett socioteologiskt kulturarv", i *Det kyrkliga kulturarvet: aktuell forskning och pedagogik i utveckling* (kommande)]. Skönt i Guds ögon, underströk Basileios av Caesarea, var det som leder till Gud. Genom att teoretiskt och metodologiskt kombinera patristikens postulat och förklaringsmodeller med bilderna av Gud och gudsverkligheten har projektet skapat nya förutsättningar för ny kunskap om både Bysans och dess religiösa bildvärld [se nedan Bibliografi, Anne Karahan, "Beauty in the Eyes of God. Byzantine Aesthetics and Basil of Caesarea", i *Byzantion. Revue Internationale des Études Byzantines* 82 (2012)].

De heliga bildernas legitimering och centrala roll i bysantinsk liturgi och teologi härrör ur fädernas exegetik. Bild (*eikon*) och idé (*ennoia*) kan ej åtskiljas. En kombination av doktrin i skrift och didaktik i bild har därför varit metodologiskt fruktbar. Fäderna betonade att Ordet Gud var bortom tid och rum, samt att Kristus/Logos/Ordet var bilden av Gud. Guds bild (*eikon tou theou*) var Ordet inkarnerad. I mina forskningsresultat visar jag hur denna ideologiska förutsättning nödvändiggjorde en ouplöslig interaktion mellan ord och bild. Bildens didaktiska innehåll uttrycktes genom en estetik som refererade till idén om en unik gudsverklighet uttryckt i den kristna Gudens oförklarbara dualitet. Genom den bysantinska estetikens specificitet möjliggjordes en teologisk/ideologisk koherens mellan bildvärld och patristik.

Den religiösa grundvalen i Bysans byggde på att gudomligt och mänskligt sågs aktivt och ömsesidigt interpenetrera varandra (*perichoresis*) [se nedan Bibliography, Anne Karahan, "The Issue of περιχώρησις in Byzantine Holy Images", i *Studia Patristica* XLIV-XLIX (2010); "The Image of God in Byzantine Cappadocia and the Issue of Supreme Transcendence", i *Studia Patristica* LIV (2012) (kommande); "Cappadocian Theology and Byzantine Aesthetics. Gregory Nazianzen On the Unity and Singularity of Christ", i *The Spiritual Heritage of the Cappadocians for the Multi-confessional and Multi-ethnic Christianity Today* (kommande)]. Projektets fokus på relationen gudomligt – mänskligt i bilden av Gud i det bysantinska Kappadokien utgick således från trons fundament. Fädernas tänkande kring Guds immateriella treenighet, kristologi, och läran om Theotokos tillämpades för att kartlägga hur Guds ontologi respektive jordiska handlingar framställs i bild genom färg, form, kinetik, balans, ljus, lyster, rum, relationen rum – bild, och narration.

Projektet fäste avseende vid att en helig bild (*eikon*) måste manifesteras "sann/rätt doktrin" för att inte vara en kättersk idol/avgud (*eidolon*) [se nedan Bibliography, Anne Karahan, "Bildning och uppfostran: Interaktion mellan ord och bild i bysantinsk bildvärld", i *Danningsperspektiver. Teologiske og filosofiske syn på danning i antikken og i moderne tid*; "Skönhet, tillbedjan, och bildning i bysantinskt trospektiv", i *Skjønnhet og tilbedelse* (kommande)]. Därmed har ny kunskap erhållits om den teleologiska betydelsen av bilder inom såväl gårdagens som dagens ortodoxa kyrka. Faktum är att utan heliga bilder/ikoner ingen ortodoxi. Bilden av Gud är dogmatiskt nödvändig, då den ses bevisa inkarnationen, som ju i sin tur ses som en förutsättning för människornas frälsning, uppståndelse, och eviga liv i Gud. Just projektets patristiska inoperspektiv gjorde det möjligt att svara på den ortodoxa aspekten av bysantinsk estetik och varför den var sine qua non. Projektets patristiska fokus skapade också förutsättning för kunskap om det paradoxala i att det var just fädernas apofatiska (negativa), ordrika (sic!) förklaringsmodeller för att Gud ej går att förklara som inte bara möjliggjorde utan även förpliktigade bildframställning av denna Guds oförklarbarhet. Skrivet ord och målat ord är ju båda religiös didaktik. Genom att i ord förklara omöjligheten i att förklara Gud (apofatisk teologi), så följde att man även i bild genom meta-bilder både kunde och måste "icke-framställa" det som ej går att materialisera/kategorisera [se nedan Bibliography, Anne Karahan, "In Quest of Dogmatic Understanding of Byzantine Aesthetics: Cappadocian Thinking and the Holy Images of Byzantine Cappadocia", i *Icons. Theology in Colors* (kommande)].

Genom projektets fokus på patristik, på vilken bysantinsk kultur byggde, har den bysantinska estetikens specificitet kunnat begripas både ideologiskt och socialhistoriskt. Bysantinska bilders korporalitet, former och perspektiv har ofta nedvärderats i förhållande till den antika konstens fenomenala verklighetsverkan. För att kunna nå kunskap om bakgrunden till hur och varför den bysantinska estetikens specificitet skildrar såväl Guds obegripliga ontologi som begripliga frälsning presenterade projektet en teori och metod förankrad i ortodox tradition.

Projektet har visat att det var den negativa, apofatiska teologin som diskuterar Guds överjordiska ontologi i termer av negationer och icke-identifieringar som banade väg för paradoxala

manifestationer av Guds ontologiskt unika transcendens. I linje med hur de tre kappadokiska fäderna systematiskt icke-definierade Gud i apofatiska termer, så användes det som jag har givit beteckningen *meta-bilder*, ljus och briljans, olika former treindelningar, cirklar, kors, och mönsterbårder, som ett slags icke-framställningar för Guds oförklarbara, ogripbara är. Meta-bilden är att betrakta som ett slags metonym, eller ett bilddidaktiskt paradoxalt tecken för det obegränsat gudomliga bortom mänsklig förståelse.

I en bysantinsk helig bild interagerar porträtt och narration med meta-bilder för Guds är. I det aktiva religiösa livet interagerade även bilderna i liturgins ritualer och kyrkorummets rymd. I det kyrkorum som i ett ortodoxt perspektiv återspeglar himmelriket på jorden förenades det heliga dramats avmaterialiserade, det vill säga "avtemporaliserade" kroppar och former i ett slags överjordisk/transformerad helhetsverkan av perspektivförskjuten narration, helgonporträtt, och apofatiska meta-bilder för det obegränsade och oförklarbart gudomliga, det som är Guds odelbara väsens essens.

Kristi födelse, Karanlık kilise (Göreme 23), Kappadokien, Turkiet. Foto: Anne Karahan

Projektet har visat att bysantinsk estetik är ett slags patristisk semiotik. Den bysantinska heliga bilden/ikonen är ett slags katafatisk stege, det vill säga de heliga bilderna identifierar personliga bilder av de positiva utsagorna om Guds handlingar var och en en teofani/manifestation av Guds skapelseverk, med interagerande apofatismer, paradoxala meta-bilder för det som varken går att materialisera eller förstå. Kappadokierna använde apofatisk teologi till att med ord förklara vad Gud är, genom att säga vad Gud inte är. Medan projektet har utforskat och kartlagt hur man i bild och i kyrkorum apofatiskt icke-förklarar/icke-representerar/-manifesterar gudomligheten genom olika former av meta-bilder.

De patristiska förklaringsmodellerna för Treenigheten, Inkarnationen, samt de rättrognas frälsning och uppståndelse utgör grundvalen för bysantinsk ortodox tro. Därtill uppfattas bilder av Kristus som bevis för Guds inkarnation. Men Guds oförklarbara treeniga varande och Guds synligblivande i Gud-Människan Kristus är *en* oskiljaktig enhet av två naturer. Gud är en enda enhet (*monomeros*). Det ses råda ett kausalsammanhang mellan "Gud är" och "Gud handlar"; Guds

immateriella varande och Gud i kött är en och samma Gud. Treenigheten ses dock som obegränsad (*aperigraphos*), bortom mänsklig perception/fattbarhet. Bara bilden av Gud är inom mänsklig perception/fattbarhet. Materialisering av Guds immaterialitet betraktas som kätteri av östkyrkans samtliga kyrkofäder. Icke desto mindre betonade till exempel den outtröttlige bildvännen och kyrkofadern Johannes Damaskenos att för att förstå Guds immaterialitet/gudomlighet, så krävs det skapat synliga [se nedan Bibliography, Anne Karahan, "Johannes Damaskenos", kapitel i *Antologi om kirkefedernes teologiske språk* (kommande)].

Projektets teoretiska förankring i patristiska förklaringsmodeller för gudsverkligheten möjliggjorde en metodologisk tillämpning av den paradoxala apofatiska teologi som varmt förespråkades av Kappadokierna. Detta teoretiska ramverk var speciellt givande eftersom i praktiken är apofatisk teologi allt annat än ordfattig, utan genom mängder av ordförklaringar om vad Gud inte är icke-kategoriserar/-identifierar den Guds är. Grundat i trons dogmverklighet har det apofatiska perspektivet givit helt nya förutsättningar för kunskap om varför varken ord eller bild kan negligera dogmatiken om Guds oförklarbara odelbarhet. Analysresultaten visar att på ett liknande sätt som apofatisk teologi icke-förklarar mysteriet Guds gudomlighet så icke-framställer olika meta-bilder denna överjordiska aspekt. Icke-framställningar i form av paradoxala/metonymiska meta-bilder manifesterar på ett icke-kategoriserande sätt dogmatiskt att Guds är är allestädes närvarande och lika verkligt som Gud inkarnerad i Jesus Kristus, bilden av Gud. Det råder kausalsammanhang mellan bysantinsk estetik och det ortodoxa trosfaktum att Gudomen ideologiskt sett identifieras som *en* odelbar enhet existerande i en gudomlig och mänsklig religiös realitet/sanning.

Ett subtilt bildexempel är motivet *crux gemmata*. Ljus och briljans från ädelstenar, guld, och pärlor interagerar med såväl ljusstrålar och cirkelformer färgade i vitt, gyllengult, och blått, som det innersta lilla svartfärgade korset (Kristi korsdöd), i det ädelstensprydda stora korsets mittpunkt. Härigenom identifieras det heliga dramat i kontext av det gudomliga. Även den större korsformen (Kristi korsdöd) prydd av ädelstenar, pärlor, och guldgulfärg (uppståndelse och evigt liv) visar upp denna dubbla signifikans; Kristi korsdöd (mänskligt) i interaktion med Nåden (gudomligt) öppnar upp möjligheten för människan att återgå till ett evigt liv i gudsverkligheten. Genom meta-bilderna ljus och briljans icke-kategoriseras paradoxalt att Kristus/Logos är Guds *är*. I ett ortodoxt bysantinskt perspektiv är Kristus både vägen och målet; Kristi kropp utgör materialiteten som möjliggör uttåg ur den förklarbara döden, medan den oförklarbara närvaron av Guds är identifierar de troendes möjliga intåg i den obegränsade evigheten, Gud.

Crux gemmata, Tokali kilise (Göreme 7), Kappadokien, Turkiet. Foto: Anne Karahan

Heliga bilder av Kristus och det heliga dramat identifierar didaktik om inkarnationen. Men precis som övriga kristna sakrament och riter har de dubbel signifikans. Eftersom Gud inkarnerad i Kristus har dubbel signifikans, kropp – själ, mänsklig – gudomlig. Inkarnationen och frälsningsekonomin affirmativa gudsverklighet (Guds verk) och teologins okategoriseringsbara oförklarbarhet (Guds är) utgör en enda oskiljaktigt samverkande mänskligt synlig och gudomligt dold ortodox verklighet. Mot bakgrund av denna trosföreställning, betonar jag, präglas bysantinsk estetisk av (*synergeia*) mellan figurativ konkretion (narration/helgonporträtt/rekvisita) och apofatisk abstraktion.

Kristus Pantokrator, Elmalı kilise (Göreme 19), Kappadokien, Turkiet. Foto: Anne Karahan

Ljusmetaforer och ljusmetonymer för Gud är legio inom patristik. Föreställningen om Guds apofatiska, oförklarbara, oomsburna, överjordiska är svarar härigenom mot den centrala roll som meta-bilder likt ljus och briljans åtnjuter i bysantinsk bildvärd. Guds oomsburna aspekt antyds didaktiskt därtill genom de för bysantinsk bildvärld så karaktäristiska bårderna, mönstren, och cirkelformerna. Bården och mönstren, såsom även den frekvent förekommande cirkulära formen, saknar såväl definierad början som slut och kan därigenom apofatiskt "identifiera" Gudsvarets eviga obegränsning. Andra vitala, apofatiska aspekter för didaktik om Guds oförklarbara är är uppbruten gravitation, perspektivförskjutningar, samt inverterade perspektiv,. Genom narration och rekvisita, samt helgonporträtt präglade av transformerad, immaterialiserad korporalitet interagerar de apofatiska aspekterna med det förklarbara. Genom denna den bysantinska estetikens specificitet kan bilderna kontempleras inte bara som ortodoxa bevis för att Gud har inkarnerats i Kristus, utan även för att Guds *är* är ofattbart och obegränsat, bortom tid och rum, bortom mänsklig

gripbarhet och förståelse. I ett ortodox bysantinskt perspektiv är det inte den heliga bilden i sig som vördas – träet, färgerna, vaxet, pappret, eller blyet, utan Gud, Theotokos, och helgonen genom de heliga bilderna [jfr. Johannes Damaskenos, *Contra imaginum calumniatores orationes tres* (Tre försvarstal mot dem som förkastar de heliga bilderna) 3.86-87; samt nedan Bibliography, Anne Karahan, "Transition and Mediation of Ideas between Syria and Byzantium. John Damascene's Polemics against the Iconoclasts and his Epistemic Impact on Byzantine Aesthetics"(kommande)].

Genom att utgå ifrån fädernas förklaringsmodeller för gudsvärkligheten har den bysantinska bildvärldens korporalitet, perspektiv, apofatiska meta-bilder/paradoxala metonymer, och former kontextualiserats inom ramen för relationen ord – bild – estetik. Projektet har visat att didaktik och funktion hänger samman ideologiskt; estetiken svarar mot det som i ett bysantinskt religiöst perspektiv anses vara korrekt (ortodox) dogmatik. En grundläggande ideologisk utgångspunkt var Gregorios av Nyssas idé om att bilden av Gud inom envar inte bara befriar människan från den skapade naturens förgänglighet, utan även möjliggör återinträde i gudsriket. Ledstjärna är således inte det i jordiska ögon fulländade, utan det i Guds ögon fulländade, det vill säga det som leder till och inte ifrån Gud, från förgängligt till evigt liv. Gregorios betonade vidare att den kristna läran är en imitation av Guds natur (*De professione christiana*, i *Patrologia Graeca*, 46.244C). Centralt för den bysantinska bildvärldens avsaknad av jordisk realism är därtill uttalanden likt Basileios av Caesareas att allt skapat av nödvändighet förruttnar (*Hexaemeron*, 1.3-4).

Heliga bilder identifierar och reflekterar en religiös didaktik om de förhållningssätt och de handlingar som leder till evigt liv. Förgänglig, jordisk skönhet var oändamålsenlig och inadekvat, utifrån ett ortodox mimetiskt perspektiv; det timligt jordiska förgår medan det himmelskt andliga består. Med utgångspunkt i ortodox föreställningsvärld så kan dock den skapade kroppen tjäna som redskap på resan mot Gud. Stylit- och dendritelgonen var därtill ortodoxa exempel på hur den andliga resan mot Gud gick bortom den jordiska kroppens mänskliga behov. Dessa extremt asketiska personer ignorerade sina fysiska kroppars behov för att nå andlig närhet till Gud.

Bildteologiskt krävdes i Bysans ett icke-telluriskt bildspråk för att didaktiskt identifiera helgonens transcenderade, eviga verklighet. Målet för den ortodox troende var evigt liv i en evig uppståndelsekropp. Imitation av Kristus, Theotokos, och helgonens liv sågs kunna leda till detta mål. Att imitera det som förgår skulle vara att imitera det som leder till död och inte det som leder till uppståndelse. Det ortodoxa kroppsidealet skiljer sig därför från inte bara den grekiska, hellenistiska, och romerska antikens jordiskt idealiserade ynglingar (*Spjutkastaren*, *Diskobolos*, *Boxaren*, *Döende gallern*, eller den sköne ynglingen *Antinous* från Bithynien, kejsar Hadrianus favorit) och jordiskt undersköna, kroppsligt fulländade gudinnor (*Afrodite*, *Artemis*), samt potent och virilt muskulärt fullkomnade gudar (*Apollon*, *Herkules*), utan även den romerska antikens realistiska kvinno- och mansporträtt, och renässansens utsökt jordiskt sköna Mariaframställningar, exempelvis Michelangelos *Jungfru Maria* i Yttersta domen, eller herkuliskt muskulösa *Sibyllor* i Sixtinskakapellet, Vatikanen, eller för den delen gudinnor likt Sandro Botticellis *Venus*.

Sittande Afrodite, Le Louvre. Foto: Anne Karahan
Anne Karahan

Detalj: *Bebådelsen*, Tokali kilise. Foto:

I kontrast till den antika bildvärldens vurm för ungdomlig skönhet och atletisk fullkomning och styrka, muskulatur, sammetslen hud, förföriska hårlockar, och komplicerade atletiska rörelsemönster, så återspeglar bysantinsk bildvärld en transcenderad värld präglad av en balanserad syntes av olika formelement och treindelningar i en allestädes närvaro av ljus, briljans, cirkulära former, och bårder, samt en märkbar distansering från jordiskt förgänglig korporalitet och persontekning. Det goda och sköna i den transcenderade världen relaterar till ortodox didaktik om det som är värt att kontempleras, tillbedjas, och imiteras för att ernå evigt liv i gudsverkligheten. I Bysans råder kausalförhållande mellan skönt, gott, rätt, och sant. Skönt relaterar till sådan kunskap och bildning som leder betraktaren tillbaka till Gud. Det intelligibla har värde i den mån det kan tjäna kontemplation av det himmelska. När fokus ligger på evigheten fungerar inte jordisk kroppsfixering. Den jordiskt förgängliga kroppen konnoterar förgängligt liv, inte evigt liv. I Bysans var därför skönhet kopplad till andlig styrka och inte fysisk dito. Genom att distansera sig från tredimensionell förgänglig köttslighet och väldefinierad muskulär, fysisk kraft utskiljer bysantinsk estetik inte bara andens oförgänglighet, utan även Gud-Människans aktivt interagerande två naturer. Guds obegripliga varande identifieras som lika reellt existerande som bilden av Gud (*eikon tou theou*).

Slutligen, projektet har resulterat i tre publicerade artiklar; sex publicerade abstrakt; åtta kommande artiklar (2013) (se nedan Bibliography); åtta internationella konferenspapers (Norsk Laererakademi, Bergen; Oslo University; Lund University; Swedish Research Institute in Istanbul; Åbo Akademi University; Oxford University; Sofia University; Stockholm University); ett nationellt konferenspaper (Uppsala universitet); två internationella gästföreläsningar (Aarhus University;

Finnish Institute at Athens, inställd på grund av sjukdom, publiceras som artikel); tre nationella gästföreläsningar (Uppsala universitet; Collegium Patristicum Lundense; Stockholms universitet); ett seminarium (Newmaninstitutet, Uppsala); ett föredrag (Forskarkollegiet, SFII, Stockholm); en paneldebatt (Kungliga Vitterhetsakademien, Stockholm) (se även nedan Presentations of Project Results, 2-5).

I mina artiklar, abstrakt, gästföreläsningar, samt föredrag har jag analyserat och kartlagt hur den bysantinska bildvärldens specifika estetik svarar mot dels kyrkofädernas apofatiska förklaringsmodeller för Guds oförklarbarhet, dels trosföreställningen om Gud som odelbar. Mina forskningsresultat visar att heliga bilder för att svara mot ortodoxia, "sann/rätt tro", "traditionen och Kyrkans universella doktrin", i likhet med religiösa ordbeskrivningar beaktar Guds dualitet. Uppgiften för bildmakarna var självfallet ideologiskt ytterst brännbar, men icke desto mindre oundviklig. Att inte beakta Guds dualitet skulle ha introducerat delning och förändring i den som av ortodoxin betraktas som evigt odelbar och oföränderlig. Bysantinsk estetik identifierar Gud i kött i aktiv interaktion (*perichoresis*) med meta-bilderna för Guds obegripliga är, utan att sammanblanda dem och utan att åtskilja dem. De apofatiska meta-bilderna för Guds är samexisterar/interagerar med det heliga dramas narration och helgonbilder, samt därtill med kyrkorummets rymd och tektonik. Genom denna samexistens betonas att Gud existerar både inom och bortom intervall (diastema). Detta är i linje med hur kyrkofäderna identifierade Kristi två naturer som varande: utan sammanblandning (*asygchytos*), utan förändring (*atreptos*), icke delbara (*adiairetos*), samt icke åtskiljbara (*achoristos*). Bilden av Gud i det bysantinska Kappadokien svarar mot den ortodoxa patristikens trosföreställning om Gud som odelbart både "sann" människa och "sann" Gud. En bysantinsk helig bild identifierar av dogmatisk nödvändighet inte bara Guds inkarnation, utan lika mycket Guds oförklarbara ontologi, därför att ortodox tro och tradition stipulerar att Treenigheten, Fader, Son, och Helige Ande, och Gud i kött är en och samma unika Gud.

PRESENTATIONS OF PROJECT RESULTS

1. Bibliography

"Byzantine Iconoclasm and the Belief in Eikon Theou: An Issue of Christology or a Quest for Political Power", in *Iconoclasm* (International conference organized by Department of Philosophy, Classics, History of Art and Ideas, University of Oslo, 2009), abstract 6.

"Bildning och uppfostran: Interaktion mellan ord och bild i bysantinsk bildvärld", in Svein Rise (ed.), *Danningsperspektiver. Teologiske og filosofiske syn på danning i antikken og i moderne tid* (Trondheim: Tapir Akademisk Forlag (accredited scientific publisher, level 1), 2010), 91-109.

"The Issue of περιχώρησις in Byzantine Holy Images", in Jane Baun, Averil Cameron, Michael Edwards, and Markus Vinzent (eds.), *Papers presented at the Fifteenth International Conference on Patristic Studies held in Oxford 2007*, *Studia Patristica XLIV-XLIX* (Leuven: Peeters, 2010), 27-34.

"Transition and Mediation of Ideas between Syria and Byzantium. John Damascene's Polemics against the Iconoclasts and his Epistemic Impact on Byzantine Aesthetics", in Andreas Speer and Philipp Steinkrüger (eds.), 37. *Kölner Mediaevistentagung ("Knotenpunkt Byzanz. Wissenformen und kulturelle Wechselbeziehungen")* (Köln: Thomas-Institut der Universität zu Köln, 2010), abstracts, 51-54.

"Bysantinsk estetik. Ett socioteologiskt kulturarv", in *Symposium om forskning kring det kyrkliga kulturarvet* (Uppsala University, 2011), *Presentationer*, 9-10.

“The Crux Gemmata versus the Crucifixion Cross in Byzantine Cappadocia: Patristic Thought (Dogmata) and Theological Significance”, in Proceedings of the 22nd International Congress of Byzantine Studies (Sofia, Bulgaria, 2011), vol. III (Abstracts of Free Communications), 197.

“Comprehension Equates with Circumscription. Threefold and Twofold, but One: Incarnation and Cappadocian Apophatic Thinking in Ravennatic Byzantine Aesthetics”, in Neoplatonism and Early Christianity (International conference at Center for Late Antique Studies, Stockholm University, 2011), Abstracts, 5.

“The Image of God in Byzantine Cappadocia and the Issue of God’s Supreme Transcendence”, Sixteenth International Conference on Patristic Studies at the University of Oxford, 8-13 August, 2011, www.patristics.org.uk/2011abstracts/2011K, Karahan.

“Beauty in the Eyes of God. Byzantine Aesthetics and Basil of Caesarea”, in Byzantion. Revue Internationale des Études Byzantines 82 (Leuven: Peeters, 2012), 165-212 (also available on Peeters online journals).

“The Image of God in Byzantine Cappadocia: An Investigation of Its Relation to Divine and Human in Fourth-Century Cappadocian Thinking”, final report at [www.srii.org/Research/Byzantine Cappadocia](http://www.srii.org/Research/ByzantineCappadocia) (forthcoming 2012).

“Byzantine Iconoclasm: Ideology and Quest for Power”, in Kristine Kolrud and Marina Prusac (eds.), *Iconoclasm from Antiquity to the Present Day* (Surrey, England: Ashgate Publishing Ltd.) (ca 40 pages) (forthcoming 2013).

“Skönhet, tillbedjan, och bildning i bysantinskt trossperspektiv”, in Svein Rise (ed.), *Skjønnhet og tilbedelse* (Trondheim: Akademika forlag (accredited scientific publisher, level 1) (ca 23 pages) (forthcoming January/February 2013).

“The Image of God in Byzantine Cappadocia and the Issue of Supreme Transcendence”, in Papers presented at the Sixteenth International Conference on Patristic Studies held in Oxford 2011, *Studia Patristica LIV* (Leuven: Peeters, 2012), 1-16 (forthcoming 2013).

“Bysantinsk estetik. Ett socioteologiskt kulturarv”, in Emilie Karlsmo, Jakob Lindblad, och Henrik Widmark (eds.), *Det kyrkliga kulturarvet: aktuell forskning och pedagogik i utveckling. Symposium vid Konstvetenskapliga institutionen vid Uppsala universitet 2011* (Uppsala universitet: Konstvetenskapliga institutionen, 2012) (ca 9 pages) (forthcoming spring 2013).

“Johannes Damaskenos”. Chapter in Ståle Johannes Kristiansen and Peder Solberg (eds.), *Kirkefedernes teologiske språk* (Oslo: Novus forlag (accredited scientific publisher, level 1) (ca 15 pages) (forthcoming February 2013).

“Cappadocian Theology and Byzantine Aesthetics. Gregory Nazianzen on the Unity and Singularity of Christ”, in Nicu Dumitrascu (ed.), *The Spiritual heritage of the Cappadocians for the multi-confessional and multi-ethnic Christianity today* (Berlin: Versita Publishing/Walter de Gruyter) (ca 30 pages) (forthcoming June 2013).

“In Quest of Dogmatic Understanding of Byzantine Aesthetics: Cappadocian Thinking and the Holy Images of Byzantine Cappadocia”, in Vladimir Cvetkovic (ed.), *Icons. Theology in Colors* (Oxford or Cambridge University Press) (ca 40 pages) (forthcoming).

“Transition and Mediation of Ideas between Syria and Byzantium. John Damascene’s Polemics against the Iconoclasts and the Impact of Orthodox Epistemic on Byzantine Aesthetics” (ca 35 pages) (forthcoming).

2. Papers presented at international conferences and seminars

- 2009 “Bildning och uppfostran: interaktion mellan ord och bild i bysantinsk bildvärld”, vid konferensen *Skapelse, danning, nydanning*, Norsk Laererakademi, Bergen.
- 2009 “Byzantine Iconoclasm and the Belief in ‘Eikon Theou’: An Issue of Christology or a Quest for Political Power?”, vid *International Conference on Iconoclasms*, Department of Philosophy, Classics, History of Art and Ideas, University of Oslo.
- 2010 “The Image of God in Byzantine Cappadocia: An Investigation of its Relation to Divine and Human in Fourth-century Cappadocian Thinking”, vid *Åttonde Nordiska Patristikermötet*, Lunds universitet.
- 2010 “Cappadocian Theology and Byzantine Aesthetics. Gregory of Nazianzos on the Unity and Singularity of Christ”, vid *Inauguration Seminar*, Swedish Research Institute in Istanbul.
- 2010 “Beauty in the Eyes of God. Byzantine Aesthetics and Basil of Caesarea *On the Hexaemeron*”, vid *International Conference on the Actuality of St. Basil the Great*, Åbo Akademi University. Organizers: Åbo Akademi University in collaboration with University of Oradea, Romania and University of Balamand, Lebanon.
- 2011 “The Image of God in Byzantine Cappadocia and the Issue of God’s Supreme Transcendence”, vid *16th International Conference on Patristic Studies*, University of Oxford.
- 2011 “The Crux Gemmata versus the Crucifixion Cross in Byzantine Cappadocia: Patristic Thought (Dogmata) and Theological Significance”, vid *22nd International Congress of Byzantine Studies*, University of Sofia, Bulgaria.
- 2011 “Comprehension Equates with Circumscription. Threefold and Twofold, but One: Incarnation and Cappadocian Apophatic Thinking in Ravennatic Byzantine Aesthetics”, at the interdisciplinary international conference *Neoplatonism and Early Christianity*, Centre for Late Antique Studies, Stockholm University.

3. International guest lectures

- 2009 “In Quest of Dogmatic Understanding of Byzantine Aesthetics: Cappadocian Thinking and the Holy Images of Byzantine Cappadocia”, *Series of Lectures - “Icons. Theology in Colours*, Faculty of Theology, University of Aarhus. Among the other lectures were Professors Andrew Louth (University of Durham) and Torstein Tollefsen (University of Oslo).
- 2011 “Gregory Nazianzen and Byzantine Aesthetics”, at *International Conference on Gregory Nazianzen at The Finnish Institute at Athens* (cancelled due to sickness, will be published as an article).

4. Papers presented at national conferences and seminars

- 2010 “Patristik som estetiskt drivande kraft: ömsesidig närvaro av obegripligt gudomligt och begripligt mänskligt i det bysantinska Kappadokiens heliga bilder”, at Annual Meeting of The Collegium of Researchers, SRIL, Stockholm.

2012 “Bysantinsk estetik. Ett socioteologiskt kulturarv”, at *Symposium om forskning kring det kyrkliga kulturarvet*, Forum för forskning på det kyrkliga kulturarvet, Department of Art History, Uppsala University.

2012 “Cappadocian Theology and Byzantine Aesthetics. Gregory Nazianzen On the Unity and Singularity of Christ”, seminary at the Newman Institute, Uppsala.

5. National guest lectures

2010 “Bysantinsk bildvärld ca.300-1453”, at Department of Linguistics and Philology, Uppsala University.

2010 “Samspelet mellan gudomligt ljus och gudomligt mörker i Ravennas tidigbysantinska bildvärld. Det heliga dramat och meta-bilderna för Gudsvarat bortom mänsklig perception och kategorisering”, at *Patristiskadagen*, Collegium Patristicum Lundense, Lund University.

2011 “Bysantiskt bildmaterial i Turkiet i ett teologiskt och patristiskt perspektiv”, PhD-seminary at Department of Art History, Stockholm University.